

AUTOR ZPOVÍDÁ AUTORA

Povídkář *Obrazů z českých dějin* klade si několik otázek, které jsou nasnadě, a snaží se je zodpovědět skoro podle pravdy.

Kdepak jsi vzal smělost psát o dějinách?

Z pocitu, který se vracel. Z potřeby nezdůvodněné přemýšlením. Z nutkání, které (jak se domnívám a jak dosvědčuje řada dopisů) se shodovalo s přáním mnoha lidí. — Tím nechci říci, že čtenáři ukazovali právě na mne a že si snad přáli, abych se ujal podobné práce — ale, když se volá, vždycky se někdo ozve.

Znamená to, že ses cítil povolán psát o věcech, kterým málo nebo snad zhola nic nerozumíš?

Vypravěči překonávají často jakýsi stud, když se jim to podaří, pouštějí se s větším nebo menším zaujetím do práce. Je to nárudek nekritický. Kdyby si kladli otázky, jsou-li povoláni či nikoliv, nikdy by asi nevzali pero do ruky. — Pokud se týká věci druhé, to jest toho, rozumím-li historii či nic, odpovídám napřed otázkou: Rozumí nějaký kovaný historik Sámovi proto, že je kovaný historik? A rozumí mu vůbec? Není to ovšem vyloučeno, ale daleko pravděpodobnější je, že ovládá jen svou vědeckou metodu a že si o Sámovi podle stavu současného bádání skládá soud. Historie je veliká věda, třesu se před ní úctou, ale což je to všechno platné: lidské vědění postihuje jen trosky života. Zmocňuje se záznamů a zjištěných skutečností, skládá je v souvislost, propůjčuje jim význam řady a koneckonců je interpretuje ve smyslu povídkářském.

Spojovati fakta neznamená ještě psát povídku!

To nikdo netvrdí. Povídám jen, že dějepisec, aby se dostal od jedné věci zjištěné k věci druhé, musí sledovati víceméně tajemný životní proces a že to činí po způsobu beletristickém.

Jakmile to připustíme, musíme předpokládat tvorbu, která se podobá tvorbě povídkářské.

Víceméně tajemný proces! Co je to, člověče, za výrazy? Historie probíhá od fakta k faktu, bystře, přímo, bez tajemných procesů a kriticky!

To se to mluví! Jako bychom nevěděli, že zdrcující většina faktů v přítomnosti právě tak jako za doby starší je a byla mnohoznačná. Jako bychom nevěděli, že zmatek je ulitou života a že se tají i v jeho jádru. Jako bychom nevěděli, že přemnohý čin bývá výslednicí síly protivné, jako bychom nevěděli, že se osobnost často stává průsečíkem nejrůznějších tendencí, jako bychom nevěděli, že přímá spojení jen zřídka znamenají spojení příčinná. Jako bychom nevěděli, že fakt izolovaný a ohraničený zámlkami je málo srozumitelný a že vydává pochybné svědectví. Jako bychom nevěděli, že vlastní smysl činu bývá jasný teprve z kontextu. Jako bychom nevěděli, že podoba lidí, s nimiž se po léta stýkáme, je mnohdy z poloviny ukryta ve stínu a že vědec a analytik skutků národa často nerozumí ani konání vlastní manželky!

I kdyby na tom byla špetička pravdy: Egypt — Egypťanům! Historie — historikům!

Kdo se chce hádat vždycky najde důvod. Nepustil jsem se do historie, ale do vypravování příběhů o životě, skutečích válečných a duchu vzdělanosti. Psal jsem obrazy a jsem si důkladně vědom, že podobná věc bude provedena lépe básníkem, který má historickou erudici.

Připouštíš tedy, člověče, že ses mnohdy pořezal?

Připouštím a bojím se toho.

A co tě nejvíce mrzí?

Řeč. Měla by se rozšiřovat, měla by růst úměrně s novými obsahy, které přicházely do povědomí národa. Měla by se rozvíjet od soudů holých až po nádheru gotické češtiny.

To je ale přepjatý požadavek!

Není třeba bráti věc doslova. Jednalo by se jenom o vzbuzení dojmu. Čeština má možnosti, aby tu věc naznačila novodobými prostředky. Nemyslil jsem na nějakou archaizaci, které by ubývalo směrem od počátku ke konci, ale na vzrůstající složitost výrazovou.

Mluvme věcně. Co všechno jsi zkazil?

Neodpovím.

Kolikrát jsi zarmoutil historiky, kteří s tebou pracovali?

Často. Vrátili mi Svatého Václava a potom Břetislava a dále Kosmu a vposled velmi důrazně Selského knížete.

To by bylo příliš mnoho otázek. Zůstaňme u jediné. Copak se mezi vámi strhlo se Svatým Václavem?

Slyšel jsem zvonit o byzantské orientaci a o byzantské vzdělanosti knížete Václava. Byl bych s velikou ochotou rozvinul řečené téma k srážce s Boleslavem a se západní církví. Uvěřil jsem totiž, že Václav při své příslovečné povolnosti měl ještě nějaké poslání hrdinské, a hledal jsem srozumitelný důvod k jeho rychlé a nezměrné slávě. Vznět, vroucnost a básnivé síly, které při vyslovení Václavova jména uchvacovaly již jeho vrstevníky, byly mi dostatečným důvodem, abych předpokládal osobnost nadpřirozené velikosti a svatost ve smyslu latinských legend.

Byla s tebou nepříjemná práce. Máš aspoň patriční respekt před doklady?

Mnohdy jen naoko. Jsem totiž přesvědčen, že píšící lidé vyjadřují více svůj vztah k předmětu, o němž se mluví, než sám předmět. Proč se chopili pera? Proč užívají ošidných slov?

Gebauerova-Trávníčková mluvnice praví: „Věta je slovní výraz jednak pocitu nebo projevu vůle, jednak představy vyplývající z pocitu nebo z projevu vůle.“ Není to tedy především záznam jevu nebo zkušenosti, ale výraz pocitu nebo vůle nebo představy. Tím je mnoho řečeno. Tím je zvážena cena písemných památek. Máme-li vedle toho zřetel k mohutnostem, které chtějí nechtějí vnikají do slovesné tvorby (konvence, odpor proti ní, nedostatečnost, hlediska umělecká atd. atd.), naše nedůvěřivost k posvátnosti starých textů se ještě zvýší.

Nakonec tedy jakýsi relativismus, ne?

Kdežby, chci říci, že skutečnosti se pohybují proti sobě a že se jejich poměr mění a že za tohoto životního pohybu jsou nejdůležitější právě označené vztahy a proměna těch vztahů. Chci říci, že životům starým můžeme rozumět především skrze znalost života současného a že nejlepší dějepisci byli básníky.

Je to snad náhoda, že Palacký žije jako umělec? Je snad náhoda, že *Kniha o Kosti* a *Dvě knihy českých dějin* se čtou jako krásný román?

Nechme toho, věc je příliš spleťtá. — Co bude dál s *Obrazy*?

Byl bych šťasten, kdyby vyšlo ještě sedm dílů.

Chceš je napsat?

Ne. Již první svazek měl vzniknouti společnou prací několika autorů. Později jsme se rozhodli, že každý z nás napíše (za pomoci vyjmenovaných historiků) jeden nebo dva díly.

Který svazek bude asi z těch sedmi nejzdařilejší?

Samozřejmě, že svazek poslední!

Co bys řekl, kdybych tě vyzval, abys provolal nějaké heslo?

Zanotil bych s S. K. Neumannem: *At žije život* a s Písmem: *At žije ušlechtilost* a s učiteli národů bych chválil práci a pravdu a pracující lid.

Uznej, člověče, že je to patos a že se věc podobná pro tebe tím méně hodí v okamžiku, kdy ti vychází knížka a kdy poběhneš uličkou povolaných kritiků a uličkou hanby.

Vím o tom, je mi to známo; ale pohybuji se za hranicí společenského tónu s jakousi radostí.